

ÕIGUSKANTSLER

Teie 28.02.2010 nr

Õiguskantsler 29.04.2010 nr 6-1/100708/1002554

Seisukoht vastuolu puudumise kohta

Härra

Pöördusite minu poole oma 01.03.2010 avaldusega, milles palute mul kontrollida kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) ja vangistusseaduse (VangS) kooskõla põhiseadusega (PS).

Lisaks soovite minu hinnangut karistusseadustiku (KarS) § 76 lg 2 punkti 1 kohaldamise kohta ning küsite, kas kohtutele on kohustuslik justiitsministri 22.02.2007 määrus nr 15 "Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord" (edaspidi määrus).

Olles tutvunud Teie avalduse ja muu asjaomase materjaliga, märgin, et ma ei tuvastanud Teie avalduses toodud küsimustes vastuolu põhiseadusega.

Järgnevalt põhjendan Teile oma seisukohta lähemalt.

1. KrMS § 391 kooskõla PS § 24 lg 5

Leiate oma avalduses, et kuna ringkonnakohtu määrust, millega Teid jäeti tingimisi ennetähtaegselt vangistusest vabastamata, ei sa vaidlustada Riigikohtus, siis on tegemist PS § 24 lõikes 5 sätestatu rikkumisega.

PS § 24 lg 5 sätestab, et igäühel on õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

KrMS § 391 kohaselt on määruskaebuse läbivaatamisel kõrgema astme kohtus tehtud kohtumäärus lõplik ja seda ei saa edasi kaevata.

PS § 15 lg 1 lausest 1 tulenevalt on igäühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. See on põhiõigus, mis peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse.¹ PS §-s 15 ettenähtud isiku kaebeõigus ei ole siiski absoluutne. Seadusandjal on õigus määratleda põhiseadusega sätestatud raamides selle piirid, arvestades sealhulgas teiste põhiseaduslike väärtustega.²

¹ RKÜKm 22.12.2000, nr 3-3-1-38-00, p 15; RKPJKo 09.04.2008, nr 3-4-1-20-07, p 18.

² RKPJKm 09.05.2006, nr 3-4-1-4-06, p 12; 03.04.2008, nr 3-4-1-3-08, p 5.

PS § 24 lg 5 sätestatud edasikaebeõigus on üldise kohtusse pöördumise õiguse ja kaitseõiguse osa, mille eesmärk on tagada kohtulahendi kontroll, selleks et vältida eksimusi ja vigu kohtu otsustustes.

Tulenevalt kohustusest tõlgendada põhiõigusi sätestavaid norme laiendavalt ja tagamaks põhiõiguste parema kaitse, tuleb PS § 24 lg 5 tõlgendada viisil, et edasikaebeõigus ei laiene üksnes kohtuotsustele, vaid hõlmab ka menetluses üksikküsimuste lahendamiseks tehtavaid kohtumääruseid.³

Üldtunnustatud seisukoht on, et arvestades kohtumääruste hulka ning edasikaebeõiguse olemust, on kohtumääruste edasikaebeõigus võrreldes kohtuotsustega piiratum. Ka Riigikohus on märkinud, et PS § 24 lõikest 5 ei tulene isikute õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ja seadusandja on pädev kohtulahendi olemusest lähtuvalt ning mõistlikele põhjendustele tuginevalt edasikaebeõigust diferentseerima.⁴ Näiteks loetleb KrMS § 385 kriminaalmenetluses tehtavad kohtumäärused, mida erinevalt tingimisi ennetähtaegselt vabastamata jätmise määrusest, ei saa määruskaebe korras üldse edasi kaevata.⁵ Üheks lähtekohaks edasikaebeõiguse diferentseerimisel on rikutavate õiguste ja vabaduste olemus ja rikkumise määr.

Mis puudutab vangistusest ennetähtaegset vabastamist, siis süüdimõistetul ei ole iseenesest subjektiivset õigust ennetähtaegseks vabanemiseks, teisisõnu ei saa ta olla selles kindel ega õiguslikult tugineda taolisele lootusele. Süüdimõistetule peab arvestama sellega, et tal tuleb kanda kogu talle kohtu poolt mõistetud karistus ning tal ei ole õigust nõuda tingimisi ennetähtaegset vabastamist, vaid viimane jääb kohtu otsustada. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise võimalust tuleb võtta kui kriminaalpoliitilist otsustust, seetõttu on ka seadusandjal ulatuslik kujundusruum tingimisi ennetähtaegse vabastamise reeglite osas. Subjektiivse õiguse puudumisest lähtuvalt ei saa kinnipeetava tingimisi ennetähtaegselt vabastamata jätmist vaadelda tema olukorra halvendamisenä. Vaatamata subjektiivse õiguse puudumisele ennetähtaegseks vabanemiseks, peab siiski olema tagatud kõigi kinnipeetute võrdne kohtlemine menetluslikus mõttes.

Eelneva tõttu ei ole kinnipeetu tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsustamisel hinnangu andmiseks see, kas isikult on võetud vabadus õiguspäraselt (jõustunud kohtuotsus kehtib jätkuvalt), vaid hoopis see, kas isik vastab tingimustele, mis on eelduseks tema ennetähtaegsele vabastamisele. Seepärast **leian, et PS § 24 lõikes 5 sätestatud ei riku asjaolu, et KrMS §-st 391 tulenevalt, ei saa ringkonnakohtu määrust vaidlustada Riigikohtus.**⁶ Olen seisukohal, et arvestades tingimisi ennetähtaegse vabastamise olemust, on isikule ühekordse määruskaebuse esitamise tagatud piisavad võimalused, et oma õigusi efektiivselt kaitsta.

2. Ennetähtaegse vabastamise taotluse läbivaatamine kohtus

Märgite oma avalduses, et nõustusite elektroonilise valve rakendamisega, kuid kriminaalhooldaja leidis oma arvamusel, et Teie tulevane elukoht ei vasta tingimustele, mis on seatud elektroonilise valve kohaldamisele. Kuna nimetatud kriminaalhooldaja seisukoht oli juba enne Teie

³ RKPJK 09.04.2008, nr 3-4-1-20-07, p 18.

⁴ RKPJKm 03.07.2008, nr 3-4-1-10-08, p 10.

⁵ RKKKo 21.06.2007 nr 3-1-1-27-07, p 8: "Riigikohtu praktikas on siiski üksikutel juhtudel erandkorras vaadatud sisuliselt läbi ka selliseid kaebusi, mille vaidlustamist Riigikohtus ei olnud seadusandja ette näinud. Selliselt toimides lähtus Riigikohus kaalutlusest, et vastasel juhul oleks jäetud reageerimata kohtumenetluses asetleidnud põhiõiguse riivele (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrused nr 3-1-1-121-01 - RT III 2002, 8, 708 ja 3-1-1-127-02 - RT III 2003, 1, 3). [...]".

⁶ Vt ka nt RKKKm 14.06.2006 nr 3-1-1-70-06.

ennetähtaegse vabastamise ja elektroonilise valve kohaldamise otsustamist kohtule teada, siis leiata, et kohtuistungil korraldamine oli antud olukorras mõttetu ning kohus oleks pidanud elektroonilise valve kohaldamise taotluse jätku läbivaatamata ning tagastama.

Selgitan, et tingimisi ennetähtaegset vabastamist reguleerivad karistusseadustik, vangistusseadus, kriminaalmenetluse seadustik ning justiitsministri 17.01.2007 määrus nr 4 "Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord" (edaspidi määrus).

KarS § 76 lg 2 p 1 sätestab nõuded kuriteo raskusastmele ning ära kantud karistuse pikkusele, millal kohtul on õigus isiku nõusolekul elektroonilise valve kohaldamisega otsustada vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamine. KarS § 76 lg 3 nimetab ka asjaolud, mida kohus peab sellise otsuse tegemisel arvesse võtma ning hindama, sh ka elutingimused.

VangS § 76 näeb ette kohtule asjakohaste materjalide ettevalmistamise üldkorra ning sama paragrahvi lg 4 volitab justiitsministrit sätestama kohtule esitatavate materjalide ettevalmistamise täpsemat korda. Eelviidatud määruses on üksikasjalikult reguleeritud vangla, sh kriminaalhooldaja tegevus kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise otsustamise ettevalmistamisel.

Kohtu tegevust vanglast esitatud taotluse lahendamisel reguleerib kriminaalmenetluse seadustik. Tuleb arvestada, et ennetähtaegse vabastamine koos elektroonilise järelevalvega eeldab isiku enda nõusolekut. Kui isik võtab nõusoleku tagasi enne materjalide kohtule edastamist, siis vastavalt määruse § 9 lõikele 1 lõpetab vangla menetluse. Kui kinnipeetav võtab oma nõusoleku tagasi pärast materjalide kohtule edastamist, siis määruse § 7 järgi peab vangla sellest kohtunikku viivitamatult kirjalikult teavitama.

KrMS § 431 järgi lahendab kohus kohtulahendi täitmisel tekkivad küsimused kohtumäärusega. Teadmata küll kohtute tegelikku praktikat, olen seisukohal, et kui vangla ennetähtaegse vabastamise taotluse esitajana teavitab kohut kinnipeetava nõusoleku tagasivõtmisest, tähendab see sisuliselt ennetähtaegse vabastamise taotluse tagasivõtmist. Kuna materjalid on juba kohtu menetluses, teeb kohus sellises olukorras samuti määruse, kuid ta ei hinda sisuliselt ennetähtaegse vabastamise aluseid, vaid tõenäoliselt jätab määrusega taotluse läbivaatamata. Oluline on välja tuua see, et VangS § 76 lõikes 2 räägitakse uue ennetähtaegse vabastamise taotluse esitamise tähtajast mitte varem kui kuus kuud tingimisi enne tähtaega vabastama jätmise määruse jõustumisest. Kui kohus oma määrusega ei otsusta vabastamata jätmist sisuliselt, siis VangS § 76 lg 2 minu hinnangul ka ei kohaldu.

Samas ei ole üheski õigusaktis ettenähtud võimalust tagastada või jätta läbi vaatamata ennetähtaegse vabastamise taotlus elektroonilise valve kohaldamisega juhul, kui kriminaalhooldaja arvamusest nähtub, et elektroonilise valve kohaldamine oleks võimatu, lähtudes kinnipeetava tulevases elukohast.

Rõhutan siinkohal, et kriminaalhooldaja arvamust ei saa pidada otsustavaks, vaid lõpliku seisukoha isiku ennetähtaegse vabastamise ja elektroonilise valve kohaldamise osa võtab vastu kohus. Eelnevalt juba viitasin KarS § 76 lõikele 3, mis loetleb erinevad asjaolud, mida kohus peab sellist otsust tehes hindama. Ka Teie avaldusele lisatud ringkonnakohtu määrusest nähtub, et elektroonilise valve aparatuuri paigaldamise raskustega seonduv on vaid üks asjaolu, mida kohus taotluse rahuldamata jätmisel hindas. Kohtute konkreetset seisukohta Teie tulevasesse võimalikku elukohta elektroonilise valve seadmetiku paigaldamise osas ma kahjuks hinnata ei saa. Õiguskantsleri sellise pädevuse välistab õiguskantsleri seaduse § 19 lg 3. Märgin üksnes, et justiitsministri 22.02.2007 määruse nr 15 "Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord" § 4

Ig 2 nimetab kokku viis eeltingimust, mis peavad elektroonilise valve praktiliseks korraldamiseks olema tagatud. Selle sätte punkt 5 näeb ette, et süüdimõistetuga koos elavad täisealised isikud peavad olema nõus elektroonilise valve seadmete paigaldamisega sellesse elukohta ning lõige 2 nimetab täiendavalt eluruumi lukustamise nõude.

Seega asun seisukohale, et kohtul on kohustus talle vangla poolt esitatud materjalid sisuliselt läbi vaadata ja lahendada taotlus määrusega. Vaid juhul, kui süüdimõistetud võtab tagasi nõusoleku elektroonilise valve kohaldamiseks, saab kohus jätta taotluse määrusega läbi vaatamata.

3. VangS § 76 vastavus põhiseadusele

Palute oma avalduses kontrollida VangS § 76 põhiseadusele vastavust. Nimelt leiata, et kuna isiku ennetähtaegse n-ö korralise vabastamise taotlemise kuupäev on seotud eelmise kohtumääruse jõustumisega, millega kinnipeetu jäeti ennetähtaegselt vabastamata, siis lükkab maakohtu määruse vaidlustamine ja sellega seotud määruse mittejõustumine edasi uue ennetähtaegse vabastamise võimaluse tekkimise. Oma avalduses toote näite uue taotluse esitamise tähtaja ca kahe kuu võrra edasilükkumisest kohtumääruse vaidlustamise tõttu.

Teie püstitatud küsimus seondub VangS § 76 lõikega 2, mis reguleerib kohtule tingimisi ennetähtaegse vabastamise materjali uuesti esitamise tähtaegu olukorras, kus kinnipeetav on soostunud elektroonilise valve rakendamisega enda suhtes ja vangla on sellest tulenevalt taotlenud kohtult tema vabastamist KarS § 76 lg 1 punktist 1 ja lg 2 punktist 1 tulenevalt varem, kui seda näeb ette üldine tingimisi ennetähtaegse vabastamise kord, kuid kohus on kinnipeetava vabastamisest keeldunud. Sellisel juhul tuleb vanglal kinnipeetava tingimisi ennetähtaegset vabastamist uuesti taotleda pärast seda, kui kinnipeetav on ära kandnud tingimisi ennetähtaegse vabastamise eelduseks oleva üldise karistusaja. Kui kinnipeetava jaoks täitub KarS § 76 lg 1 punktis 2 või § 76 lg 2 punktis 2 ette nähtud tingimisi ennetähtaegse vabastamise eelduseks olev üldise karistusaja kandmine enne poole aasta möödumist eelmise kohtulahendi jõustumisest, edastab vangla VangS § 76 lg 2 alusel tingimisi ennetähtaegse vabastamise materjalid uuesti kohtule siiski alles kuue kuu möödumisel tingimisi enne tähtaegse vabastamata jätmise määruse jõustumisest.

Möönan, et maakohtu määruse vaidlustamine lükkab edasi selle jõustumise ja teatud juhtudel ka uue tingimisi ennetähtaegse vabanemise võimaluse tekkimise. Samas on seadusandja seadnud ringkonnakohtule kindla tähtaja, mille jooksul ta peab kinnipeetu määruskaebuse läbi vaatama.

Tähtajad määruskaebuse läbivaatamiseks näeb ette kriminaalmenetluse seadustik. KrMS § 389 lg 2 sätestab, et kohtumääruse teinud kohtukoosseis vaatab määruskaebuse läbi selle esitamisest alates viie päeva jooksul. KrMS § 390 lg 3 kohaselt peab ringkonnakohus määruskaebuse läbi vaatama selle saamisest alates kümne päeva jooksul.

Eelnevast kahest normist tulenevalt peab määruskaebuse lahendamine toimuma 15 päeva jooksul alates määruskaebuse esitamisest. **Tegemist on väga lühikese tähtajajaga, mille puhul ei saa rääkida edasikaebeõigust kasutanud isiku ebavõrdsest kohtlemisest. Ka vangla esitatud taotluse enda läbivaatamise aja mõju uue tingimisi vabastamise taotluse esitamise tähtajale ei muuda VangS §-s 76 sätestatud kohtumääruse jõustumise ajast lähtumise põhimõtet põhiseadusega vastuolus olevaks.** Lähtun siinkohal esiteks põhimõttest, et kohtumenetlus tuleb läbi viia mõistliku aja jooksul (kuna konkreetset tähtaega ennetähtaegse vabastamise taotluse läbivaatamiseks sätestatud ei ole) ning teiseks sellest, et süüdimõistetult vabaduse võtmise aluseks

on jõustunud kohtuotsus ning süüdimõistetul ei ole subjektiivset õigust ennetähtaegseks vabastamiseks.

4. Justiitsministri määruse kohustuslikkus

Küsite oma avalduses, kas justiitsministri 22.02.2007 määrus nr 15 "Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord" on kohtutele kohustuslik. Selgitan teile esmalt, et õiguskantsleri pädevusse ei kuulu õiguslase nõu andmine ega õigusaktide sisu selgitamine. Sellest tulenevalt viitan siinkohal vaid üldiselt sellele, et vastavalt PS §-le 3 teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Seega on põhiseaduse, seaduse ja seaduste alusel antud määruste järgimine ka kohtuvõimu kohustus. Kuid kohtul on õigus jätta teatud juhtudel õigusakt või -norm kohaldamata. PS § 15 lõike 2 kohaselt järgib kohus põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.⁷ Leides, et asjassepuutuv õigusakt või õigusnorm on põhiseadusega vastuolus, võib kohus jätta akti/normi kohaldamata, millele järgneb põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus. Lisaks tuleb seaduste ja määruste siduvuse puhul silmas pidada seda, kellele konkreetse õigusaktiga antakse õigusi või pannakse kohustusi. Nt kui määrusest tulenevad käitumisjuhised vanglale, siis kohus lähtub sellest õigusaktist vangla tegevusele õigusliku hinnangu andmisel, kuid kohtu enda pädevus ja kohustused tulenevad seejuures kohtumenetluse seadusest või ennetähtaegse vabastamise puhul nt KarS § 76 lõikest 3.

5. Kokkuvõtteks

Olles tutvunud Teie avalduse, asjaomaste õigusaktide ja Riigikohtu lahenditega, märgin, et ma ei tuvastanud Teie avalduses toodud küsimustes tuvastanud vastuolu põhiseadusega.

Lõpetan Teie avalduse menetluse. Loodan, et eeltoodud seletused on Teile abiks.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Jaanus Konsa 693 8445

E-post: jaanus.konsa@oiguskantsler.ee

⁷ Kohus saab algatada põhiseaduslikkuse järelevalvet vaid siis, kui vaidlustatud õigusakt oli kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv. Põhiseaduse §-st 15 lg 1 [...] tulenevalt tunnistab kohus õigusakti põhiseadusevastaseks ja jätab kohaldamata, kui ta jõuab kohtuasja arutamisel järeldusele, et kohaldamisele kuuluv seadus või muu õigusakt on vastuolus Põhiseadusega. Säte, mille põhiseaduspärasust põhiseaduslikkuse järelevalve kohus kontrollib, peab olema kohtuasja lahendamiseks otsustava tähtsusega. Vt nt RKÜKo 22.12.2000 nr 3-4-1-10-00, p 10.